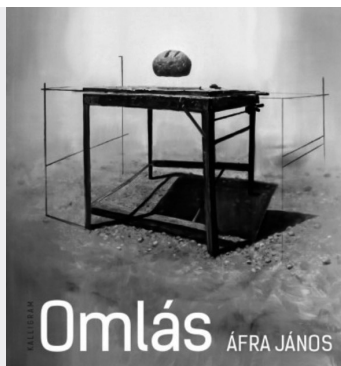


Áfra János

**Omlás**Kalligram  
Budapest, 2023

Bakó Sára

**VESSZEN, ÉLJEN**

„Az én szavam, az én akaratom, / az én ígéretem – de bátran / megtagadom bármelyiket, / hogy célt találjon bennem / a boldog tervezetlenség” (5) – olvassuk Áfra János negyedik önálló kötetének nyitóversében, amely *Az éberítő elrugaszkodás* címet viseli. Az *Omlás* egyfelől valóban vakmerő ugrás a húsba vágó személyes érzések, a szorongató kollektív krízisek és az ezeket artikuláló változatos költői beszédmódok örvényébe, ám az életmű előző darabjait ugyancsak jellemző, precízen átgondolt szerkezetet sem nélkülözi. Az öt ciklus szövegei a keletkezéstől a világégésig, a hétköznapitól a transzcendensig terjedő palettán néznek szembe a kérdésekkel, hogy miként dőlnek le a lét falai, és vajon mi következik a pusztulás után. A „bomlásra ítélt élet és vágy” (113), valamint a háborúk vagy éppen a technika általi fenyegetettség útvesztőiben bolyongva néhol rideg tényekkel találkozunk, máskor kissé eltévedünk és csak egy-egy homályos sejtésig jutunk – de szakadatlanul keressük a romok alól időnként felcsillanó reményt.

A csaknem százötven oldalas könyv Áfra eddigi legterjedelmesebb műve, amely tíz év líraterméséből merítve rajzolja ki a szerzőt foglalkoztató főbb témákat, és egyúttal izgalmas szintézist teremt a korábban alkalmazott formák és poétikai eljárások között. A *Glaukóma* (2012) és a *Két akarat* (2015) személyessége ezúttal is megmutatkozik: az emberi kapcsolatokat fókuszba állító, helyenként szinte vallomásos hangvétel

főként a második ciklusban (*Alapfal*) jut fontos szerephez, de néhány vers erejéig a gyűjtemény későbbi pontjain is visszatér. „Csak jó akartam lenni, / de most itt fekszem, / és teljesen üres a szívem” (61) – fogalmazza meg a középső szakasz (*Anyagfáradás*) számomra egyik legerősebb darabjának beszélője. Az *Ami el sem* pillanatkép egy kiüresedő párkapcsolatról: a felek egyre hűvösebben viselkednek, és a szél lassan végleg lekoptatja róluk „a vágy maradékát” (60). A szerelem olykor fájdalmas, mégis hitet adó érzése mellett találunk a kötetben gyerekkori élményekről és családi viszonyokról szóló szövegeket is: az acélos, de szeretettel teli mamafigurát ábrázoló *Kemény, puha* jelenetei már a Magvető 2023-as könyvheti antológiája, a *Szép versek* olvasásakor mélyen megmaradtak bennem.

A bizalmasabb modorban megszólaló sorok ugyan távolról sem kecsegtetnek tiszta harmóniával, de kétségkívül felszabadítóan hatnak az erőszakról, az elkorcsosuló emberi fajról vagy éppen a természeti csapásokról látéletet adó darabok között. Nagy hatást gyakorolt rám az *Alapfal* utolsó vershármasa, amely lehetővé teszi, hogy a befogadó még egyszer alámerülhessen a lélek tengerébe, mielőtt a romlás erőtere felé venné az irányt. A *Kiűjülő vihar* gyönyörű képpel indít: elénk tárul a „szárazföld türelmes várakozása / a szomjat keltő kékséggel szemben, / ahogy a víz összerezeg az éggel” (47). A hullámok zajában a véget érés feszültsége vibrál, valami készülődik: egy beszélgetés zárszava ismétlődik az agyban, míg nem a „csendesség sarából” (48) égzengés kerekedik, amely a rövid, de kifejező *Sötét tömegben* is tovább tombol. Ilyenkor talán valóban az a legjobb, amit tehetünk, ha „csak fejünk lehajtva / várjuk, hogy a nyakunkba / szakadó sár leoldja / a görcsöket” (49).

A *Nem tőle, nem hozzá, hanem benne* – ha csak egy pillanatra is, de – elhozza az áhított nyugalmat, amikor ugyanis leoldódnak azok a bizonyos görcsök, végre rádöbbenünk, hogy élünk, és néha ez éppen elég. Mert mindannyian megszállottan keresünk valamit „földet túrva és mákot törve a forró ég alatt” (50), hogy aztán az állandó hajszába belefáradva „az otthon védettségébe” vagy „fesztiválok mobilvécéjébe” húzódjunk könyörögni a megpihenésért (50). Mielőtt azonban túl mélyre süllyednénk saját csatornáink mocskában, ahol már nem tudunk mit kezdeni „a szüntelen várakozással” (51), mégis megszólal valami, és azt súgja: „mindeneddel része vagy annak, / aminek napra nap nyomába eredsz” (51). *Nem tőle* menekülsz tehát, és *nem hozzá* futsz, félve, hogy lemaradsz róla, *hanem benne* élsz már – ez a felismerés pedig a legvadabb viharokat is képes elcsendesíteni.

Ahogy Pataky Adrienn is kiemeli az elmúlt évtized biopoétikai érdeklődéséről szóló tanulmányában, a különböző test-, illetve betegségtapasztalatok nyelvivé tételére tett kísérletek markánsan áthatják a kortárs magyar lírát.<sup>1</sup> Tandori Dezső, Borbély Szilárd, Takács Zsuzsa vagy Oravecz Imre költészete ebből a szempontból fontos inspirációforrás lehet a fiatal költők számára. Az *Omlás* mottóiból nyilvánvalóvá válik – és a szerző maga sem tagadja a vele készült beszélgetésekben –, hogy őt is jelentősen befolyásolták ezek az életművek. A *Glaukóma* fizikai állapotra adott reflexiói azonban az új kötetben az egyéntől a nagyobb közösséget érintő katasztrófák felé mozdulnak. Áfra a *Magyar Narancs* újságírójának számolt be arról, hogy a pandémia előtt járt Ukrajnában egy irodalmi fesztiválon, majd vakbélgyulladásos tünetek miatt ott ragadt, és végül abban a kijevei kórházban műtötték meg, ahol a csernobili áldozatokat is kezelték.<sup>2</sup> Feltételezésem szerint ebből az élményből születhetett a *Tanú nincs*, amelyben nemcsak a megnyilatkozó kiszolgáltatottsága kap hangsúlyos szerepet, hanem mások szenvedésének emléke is. A múzeumnál „igazabb a kórház, / hiszen ágyain emberek égték el” (70).

Szintén az atomkatasztrófa pusztítását jeleníti meg a *Felezési idő*: a „sugárnyalábok láthatatlan / szörnye” (64) nem foglalkozik a lélekkel – ahogy a háború sem. A háború ugyanis „nem kivételez a jókkal, / vádlókkal vagy rögtönzött áldozókkal” (102) – áll a negyedik ciklus *A vereség* című darabjában. Ehhez a ponthoz érve már egyre erőteljesebben árad szét bennünk a veszélyérzet és a bizonytalanság: „az idegentől való rettegéssel feltöltve” (56) szemléljük a körülöttünk zajló *omlást*, és egyre kevésbé látjuk tisztán, hogy „kivel / vagyunk, ki ellenünk, ki kalkulál és a mikorról ki dönt” (*Az éj felé*, 56). Mialatt a Föld egyszer körüljárja a Napot, egy falnyi embernek nyoma vész, mintha földönkívüliek rabolták volna el őket (*Akik végleg el*), míg mások matuzsálemi kort érhetnek meg (*A vének vénei*), de senkinek nincs válasza arra, hogy milyen akarat határoz felettünk.

„Nincs róla világos fogalmunk, de mindannyian sejtjük, / hogy pusztán hangszerként adattunk egy távoli kézbe” – olvastam nemrégiben Sirokai Mátyás 2023-ban megjelent kötetében.<sup>3</sup> Ezek a sorok

1 PATAKY Adrienn, *A kortárs magyar líra elmúlt évtizedének biopoétikai irányáról*, Bárka, 2019/1., 90–98.

2 BAJNAI Marcell, „Összefonódik az újrakezdéssel”, *Magyar Narancs*, 2023. december 6., [magyarnarancs.hu/konyv/osszefonodik-az-ujrakezdes-sel-263963](http://magyarnarancs.hu/konyv/osszefonodik-az-ujrakezdes-sel-263963).

3 SIROKAI Mátyás, *Hangszerek egy távoli kézben*, Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2023, 17.

többször is eszembe jutottak az *Omlás* szövegeiről, melyekben olykor valamiféle hozzáférhetetlen, de megszólítható transzcendens entitás (*Az úr, aki vagy*), más esetben az idő múlása (*Keresztidők*) vagy éppen az uralmunk alól kicsúszni látszó technika ébreszt rá minket a jelentéktelenségünkre – mígnem az utolsó ciklushoz érve (*Entrópia*) már az is kérdésessé válik, hogy melyik valóságban vagyunk. A *Nukleáris béke* „régimódi háború”-jában még „igazi emberek oldódtak / jellegtelen masszává” (100), itt viszont már csak „az erek mechanikus csikorgása” (121) hallatszik, és arról sincsenek pontos információink, hogy „melyik katasztrófa áldozatainak digitális / másolatai” (122) vonulnak előtünk a monitoron. Kételytől és szorongástól űzve jutunk el tehát a zárószakasz apokaliptikus-disztópikus vízióihoz, melyekben már egy ember utáni világ látképe is feldereng.

Az *Omlás* nemcsak a felvontatott témákat, hanem a versek beszédmódját tekintve is felfogható a korábbi művek összegző továbbszövéseként. Pataky Adrienn írja a *Rítusról*, hogy „a természetre, őselemekre, mágiákra, babonákra, transzcendenciára alapoz, de mégiscsak az ember, a szubjektum szempontja felől, omlása-épülése érdekében”.<sup>4</sup> A 2017-es kötet mitikus, szakrális nyelve itt is visszaköszön: a *Mikor előtört* soraiiban a „nagy szellem” (14) megteremti, majd az emberre hagyja a világot, *A nyelv a távolság* pedig arról a pillanatról számol be, amikor egy „falka elhitte, hogy nem állat többé” (9). Az emelkedettség szólamai mellett azonban ebben a gyűjteményben olyan darabokkal is bőségesen találkozunk, amelyek a mindennapok – nemegyszer valós eseményeken alapuló – brutalitásáról, feszültségeiről tudósítanak már-már elidegenítő módon szenvtelen hangon. *Az ismeretlen erőből* például megtudjuk, hogy egy ismert orosz influenszer „élőzés közben / verte meg, majd öntötte le vízzel és lökte ki / lakásából barátjánőjét” (85), aki aztán halálra fagyott az ajtó előtt. Néhány esetben ugyanakkor korántsem ilyen egyszerű rekonstruálni a vershelyzetet, sőt, az is előfordulhat, hogy egészen rejtve marad előtünk, és csak az adott szöveg atmoszféráját érzékeljük.

Áfra virtuóz módon vegyíti a zaklatott formában ábrázolt, abszurd látomásokat a gondolatritmussal, refrénnel vagy éppen belső rímekkel operáló versekkel, fokozva ezáltal az *Omlás* üdítő sokhangúságát. A sorok között olykor költői önreflexiókra bukkanunk, egyes darabok pedig a szerző képzőművészeti érdeklődését is tükrözik. Ezek inspirációi csak a könyv végén szerepelnek, így megkapjuk a lehetőséget,

4 PATAKY, I. m., 94.

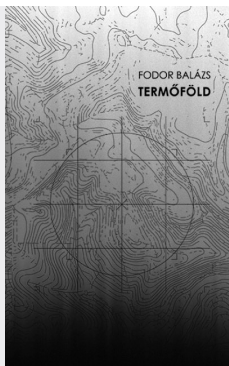
hogy elsőként forrásaikról leválasztva ismerkedjünk meg a szóban forgó szövegekkel. Különösen izgalmas volt számomra a Koronczai Endre installációjának apropóján íródott *Széteső allegória*, amelyben szerves és szervetlen összefonódását látjuk, illetve arcait a „szintetikus semmiségnek” (15), hogy aztán némi kutatómunka után szembesüljünk vele – már ha szeretnénk –, hogy valójában a *Ploubuter Park* című kiállítás zacskóiról olvasunk, amiket életre kelt az őket átjáró szél.

Bár Áfra a *Kortárs Online*-nak adott interjúban elmondta, fontosnak tartja, hogy „a záratok ne könnyű feloldást, inkább újraolvasásra készítő nyugtalanságot keltsenek”,<sup>5</sup> számomra éppen egy-két befejezés kifogásolható. A *Tengernyi hordalék* vagy a *Boldogok hajnala* esetében éreztem például, hogy jóval erősebb lenne a vers, ha előbb érne véget. Hangsúlyozom ugyanakkor, hogy ez egyáltalán nem kisebbíti a kötet értékét, amely tagadhatatlanul az elmúlt évek egyik legátgondoltabb kompozíciójaként áll előtünk. Vermes Nikolett az említett beszélgetésben szakrális és családi költemények, társadalmi kérdésekkel és globális problémákkal szembenező, illetve jövővizíót megfogalmazó versek csoportjaként kategorizálja az öt ciklust. Valóban ezek a főbb tematikai csomópontok, meglátásom szerint viszont nem különülnek el ilyen élesen a szakaszok. A rombolási folyamatok végig több szinten zajlanak: hol egészen szűk, hol mindent átfogó perspektívából kísérjük őket figyelemmel, és ahogy haladunk előre az *Oszloptól az Entrópiáig* vezető, törmelékekkel szegélyezett úton, egyes tárgykörökkel újra és újra találkozunk. „Nem / hagynak távozni, vissza- / vezetnek magukba a hidak” (109).

Emberi kapcsolatok, testek, falak és városok *omlása* párhuzamosan zajlik: „milliók hitetlen / várakozásban” (124), égre emelt arccal figyelik, hogy mi következik *A partvonal átrendeződése* után. Vajon „részesei vagyunk / egy folyamatnak, / ami végül újra a nem- / létezéshez vezet” (43), vagy van még remény, és – miként *Az alvó kertben* – a rombolás utáni első vihar felébreszti majd a vágyakat, melyek „lassan életet építenek maguk köré” (128)? Ugyan Áfra János verseiben ott van az újjáépülés lehetősége, megnyugtató választ mégsem kapunk. „A romok a fejlődés magvai...” – szól a nyitószöveg mottója, az idézet azonban nem valamely költőfejedelemtől, hanem a ChatGPT-től származik, azt sugallva, hogy ebben a fejlődésben nekünk már távolról sincs biztos

5 VERMES Nikolett, *A terápiás trástól a ChatGPT-ig: Interjú Áfra Jánossal*, Kortárs Online, 2023. december 1., kortarsonline.hu/aktual/afra-janos.html.

helyünk. Az *Omlás* nem adja könnyen magát: időnként otthonosan mozgunk benne, „aztán millió tonnányi súly / gyorsuló pontokban” (109) ránk szakad, de mindenképpen megéri megküzdeni vele, és a végén várni, „hogy ami maradt: vesszen, éljen, vesszen, éljen, éljen” (57).



Fodor Balázs

## Termőföld

Napkút  
Budapest, 2023

Demeczky Ádám

### H+ – „MINTHA MIND A HIÁBAVALÓSÁG TERVRAJZAI VOLNÁNAK”

„– [...] hogy kerül a macska a galaktikába?  
– Úgy, ahogy a költő a tudományba.”<sup>1</sup>  
„[...] egy olyan szárazföldön,  
ami végérvényesen elköteleződött a víznek.”  
(Fodor Balázs: *Tájédegen*)

Fodor Balázs *Termőföld* című kötetét egyszerre jellemzi tematikai és motívikus egységesség és gazdagság, azonban a Napkút gondozásában megjelent versgyűjtemény az ellentétekre épülő kapcsolatokban is bővelkedik. Bár a költészet gondolati síkjának elég általános része a logikai-grammatikai inkonzisztencia, ezekben a versekben az ellentmondásoknak ez a típusa is hangsúlyos. „Ahogy itt állunk a transzhumán

1 MEZEI András, *Megkérdeztük Nemes Nagy Ágnes: Miért kontárkodik a tudomány dolgába a költő?*, Élet és Irodalom, 1975/12.